

Medrese ve İlahiyat Kavşagında
İSLÂMÎ İLİMLER
(Uluslararası Sempozyum)

المؤتمر الدولي للعلوم الإسلامية بين المدارس الإسلامية التقليدية
والكليات الحديثة المعاصرة

Islamic Sciences at the Crossroad of Madrasah and Theology
(International Symposium)

29 Haziran - 1 Temmuz 2012
29 June – 1 July 2012

1. Cilt

Editör
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl Üniversitesi Yayınları
2013

Medreselerin Toplum Üzerindeki Tesiri, Ümmet İçin Faydaları ve Medreselerde Yetişen Âlimlerin Özellikleri

Nizamettin YAKIŞIK¹

Özet

Peygamberlerin varisleri olan âlimler topluma rehberlik edip zamanın değişimi ile durumları algılayıp sorunlara el atmışlardır. İnsanlık içinde daima şifa kaynağı olmuşlardır. Toplumsal ve siyasal yaşam içerisinde âlimlerin yorumları ve katkıları belirleyici olmuştur.

Tarihsel süreçte âlimlerin yetiştiği ortamlar değişik şekilde olmuştur. Kimileri yetiştiği bir halka içerisinde hareket etmiş, kimileri de bu halkayı aşarak farklı metotlar üretip bu çerçevede çeşitli üslup ve yolları oluşturmuştur. Ancak son yıllarda *âlim* ile *aydın* kavramları arasında toplumda algılanan kimlik farkı, bir çatışma doğurmuş ve yaşanan çatışma da hem teorik hem pratik sorunlara sebep olmuştur. Halbuki İslâm, âlimi aydın; aydını da âlim görmek ister. Bunun vuku bulması için de Bediüzzaman'ın Medresetüz-zehra modeli bilfiil gerçekleştirilmelidir...

Medreseler halk için din bilginleri yetiştirdiği gibi talim ve terbiyenin de merkezi olmuşlardır. Halk arasındaki anlaşmazlıkların, sorunların çözümlendiği; barışların yapıldığı, halkın kaynaştığı dayanışma merkezleri olmuştur. Ayrıca medreseler, meşru olan gelenek ve göreneklerin yaşanması konusunda topluma yön vermiştir. Toplumun neşe kaynağı olan düğün, tören vb. faaliyetlerde rol almışlardır. Hatta düğünlerde tiyatro kültürünü yaşatarak değişik oyunlar sergilemişlerdir. Tatil günlerinde halk medreseye gelerek sabahlara kadar değişik etkinlikler yapmışlardır.

1 Medine Camii İmamı, Tatvan / BİTLİS [nizamettinyakisik@hotmail.com].

Medreseden mezun olan öğrencilere ders veren kişi “Seyda” lakabıyla anılır. Seydaların bulunduğu meclislerde onlar konuşur veya meclisin büyüğü onları muhatap alırdı. Hakkı söylemede yöneticilerden çekinmezlerdi. Seydaların yöneticilere karşı cesur davranışlarının örnekleri mevcuttur.

Bölge medreselerinde eğitim dili “Kürtçe” idi. Milli şef döneminde Kürtçe yasaklanmış ve medreseler yasağa rağmen eğitimine devam etmiştir. Bu bağlamda medreseler Kürtçe’nin kaybolmamasına da vesile olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âlim, Medrese, Mektep, Mela, Seyda, Talebe.

Giriş

Yeryüzünde Allah’ın halifesi olan insanın mükemmel hasletlerle donatılmasını sağlayacak şekilde yetiştirilmesi, geçmişten günümüze güncelliğini koruyan önemli hedeflerden biridir. Eğitimciler bu hedefe ulaşmak için uygulamalarıyla insanlığa yön veren şahsiyetlerin faaliyetlerini dikkatle incelemek zorundadırlar.

Peygamberler eşref-i mahlûkat olan insanı maddi ve manevi açıdan olgunlaştırmayı ve ona kâmil bir hüviyet kazandırmayı hedefleyen, onları zararlı şeylerden koruyan, kötülüklerden muhafaza eden en başarılı insanlardır. Bu sebeple peygamberler, bireyi yaratılışının şuuruna varmasını sağlayarak yücelten, onun bütün varlıklarla yaratılışına uygun ilişkiler kurmasını sağlayan, insanlığın dünyasını ve ahretini mamur eden kişilerdir. Bu bağlamda peygamberlerin varisleri olan âlimler, problemlerin çözümünde ve dünya ahret mutluluğunun gerçekleştirilmesinde bizzat öncü olmuşlardır. Peygamberlerin varisleri olan bu âlimler, İslâm tarihinde farklı eğitim merkezlerinde yetişmişlerdir. Bu eğitim müesseselerinden biri de medreselerdir.

Biz de bu tebliğimizde medreselerin toplum üzerindeki tesirini, ümmet için faydalarını, geçmişten günümüze medrese geleneğini, bölgemizde öne çıkan medreseleri ile âlimlerde bulunması gereken özellikleri ele alacağız.

Şimdi, nice İslâm âlimini yetiştiren medreselere, medrese-âlim ikilisinin taşıdığı misyona ve âlimlerde bulunması gereken özelliklere kısaca göz atalım:

Şüphesiz ki peygamberler yeryüzünde Allah’ın dinini öğreten muallimlerdir, dolayısıyla her peygamber bir muallimdir. Hz. Peygamber (sav) yüce Allah’ın ken-

disini bir muallim olarak gönderdiğini ifade eder². Öyle ise her peygamber bir muallim, her ibadethanede bir medresedir. Bu gelenek ilk peygamberden başlayıp son peygambere kadar devam etmiştir. Hz. Peygamberimiz Mekke’de kurmuş olduğu Daru’l-Erkam mektebini, Medine’de Suffe medresesiyle devam ettirmiştir. Muhakkak ki bu medreseler toplumu değiştirmek ve dönüştürmek amacıyla kurulmuştur.

İslâm medeniyetinin neşv ü nema bulmasında lokomotif görevini gören Ashab-ı suffenin fedakârlıklarıyla yetiştirilen âlimler sayesinde, İslâm medeniyetinde ilim-irfan geleneği şekillenmeye başlamıştır. Dört halife döneminde camii merkezli ilim halkaları görülmektedir. Abbasiler döneminde camii halkalarıyla birlikte ileri düzeyde şerhler, imla çalışmaları ve ilmi münazaralar yapılarak nitelikli bir eğitim biçimi oluştu. Daha sonraları ilmi tedrisatta kurumlaşma “medreseler” bünyesinde şekillenmiştir. Nitekim Ezher Camii h. 378’de medreseye dönüştürülen ilk camiidir.³

Bugünün düşünce mirasının önemli referansını oluşturan Nizamiye medreseleri, Beytül-hikme ve Endülüs tecrübesi İslâm düşüncesinin ana kodlarını oluşturur. Medreseler; Emevi, Abbasi, Eyyubi ve Selçuklu dönemlerinde önemli ve çok yönlü işlev görmüştür. Uzun zaman dünyaya hükmeden imparatorlukları fikri, siyasi ve hukuki açıdan besleyen medreselerdir. Osmanlı döneminde özellikle 1330’lardan 1700’lere kadar medreseler hayatın bütün alanlarında etkinliğini sürdürmüştür. Toplumun düşünce yapısı, hayat tarzı medrese merkezli şekillenmiştir.⁴ Ancak 1700’lerden sonra medreselerde gerileme süreci başlamıştır. Bu gerilemenin temelinde İslâmiyetten uzaklaşma ve batılılaşma yatmaktadır.

Cumhuriyet’ten sonraki dönemden günümüze kadar ki medreselerin durumuna gelince; medreseleri yakından bilen Prof. Dr. Halil Çiçek hocamızın şu tespitleri bu dönemdeki medreselerin durumunu gayet güzel bir şekilde özetlemektedir: *“Bugüne geldiğimizde kadim ilim geleneğimiz, zamanla kırılma yaşamış; cumhuriyet döneminde Tevhidi Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmıştır. Cumhuriyet döneminde medreseler yasak olmasına rağmen doğu ve güney doğu bölgesinde varlıklarını yeraltında dahi olsa sürdürmüşlerdir. 1980’li yıllardan sonra devlet-PKK çatışması, 1990’lı yıllarda PKK - Hizbullah ve diğer örgütlerin çatışmaları medreseleri bitirme noktasına getirmiştir. Bunlara ilave olarak da 28 Şubat post modern darbesi belki hepsinden daha büyük manevi*

2 İbn Mace, *Sünen* (mukaddime nr. 329), s. 17.

3 Şevki Ebu Halil, *İslâm Ve Dünya Medeniyetler Tarihi*, (çev. Abdulhadi Timurtaş), Bilge Adam Yay., Van 2005, s. 378-381.

4 Enes Ergene, *Geleneğin Modern Çağa Tanıklığı*, Yeni Akademi Yay. İstanbul 2005, s. 294.

yıkımlar getirdi. Ancak Türkiye'nin AK parti döneminde normalleşmeye geçmesiyle medresenin geriye kalan kalıntıları tekrar toparlanmaya geçti.”⁵

Bunca sıkıntı ve olumsuzluklarla küresel aktörlerin siyasi baskılarıyla içeriği zayıflatılmış olsa da hala varlığını koruyan medreseler bulunmaktadır. İki başlık altında zikrederim:

a) Uluslararası medreseler: Ezher, Zeytuniye, Kayravan, Mustansiriyye, Bologna, Devrülulum Diyarbendi, Kum Havzası, Necef Havzası gibi önemli merkezlerdir. (Günümüzde bunlardan bazıları her ne kadar üniversite olarak faaliyet gösteriyorsa da kuruluşları itibarıyla medrese menşelidirler.)

b) Türkiye'deki medreseler: Karadeniz Bölgesi ile Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimizde özelde Norşin, Ohin, Tillo; genelde ise Diyarbakır, Bingöl, Muş, Bitlis ve Siirt illerimizde medrese eğitimi hala önemini korumaktadır.

Şimdi biz Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerimizdeki medreselere bir göz atalım.

I. Bölgedeki Medreselerin Kurumsal Yapıları

Genelde bölgemizdeki medreseler kurumsal yapı bakımından şu kısımlarda mütalaa edilebilir:

1. Tekkelere Bağlı Olan Medreseler

Bölgede en yaygın tarikat olan Nakşibendî tarikatına mensup olan şavh, şeyh, şeyda, şeyh ve hazret gibi manevi liderlik ifade eden ünvanları deruhte eden zevat, hem medrese hizmetini hem de tarikat hizmetini idame etmişlerdir. Bölgede en yaygın ilim tahsilleri bu medreselerde olmuştur. Bitlis'te Gayda Medresesi Seyyid Sabğettullah Arvasi (1287/1870); Norşin'de Norşin Medresesi Şeyh Abdurrahman Tağı (1304/1888); Ohin'de Ohin Medresesi Şeyh Fetullah Verkanısı (1317/1901); Van ilinde Seyyid Fehim Arvasi ve Seyit Abdulkhakim Arvasi'nin Medreseleri; Miks'de Mir Hasan-i Veli Medresesi; Hakkari ilinde Seyyid Taha Nehri Medresesi, Siirt ilinde Seydayı Mele Halil (1255/1839) Medresesi, Şeyh Halit-i Uleki'nin Ulekan Medresesi, Mele Abdulkhakim'in Helenze Medresesi, Tillo Medreseleri, Havılan'da Mele Muhyeddin Medresesi; Elazığ ilinde Şeyh Said Efendinin Piran Medreseleri; Bingöl ilinde Şeyh Abdullah Efendinin Melekan Medreseleri; Konya'da Mele Salih

5 M. Halil Çiçek, *Bilge Adamlar Dergisi* (Söyleşi), sayı: 28, s. 122.

Çersî'nin Medresesi; İstanbul'da cemaatlara bağlı olan Medreseler, Menzil'de Şeyh Abdülhakim Medreseleri bunlardan belli başlılarıdır. Bu medreselerden dünya ve alem-i İslâma hizmet etmiş binlerce âlim, aydın ve mütefekkir çıkmıştır. Bunun en bariz örneği Bediüzzaman Said Nursi (v. 1380/1960) ve Sadreddin Yüksel (v. 2004) gibi şahsiyetlerdir.

2. Camilere Bağlı Olan Medreseler

Bu kısımda yer alanlar şehirlerde ve köylerde cami içinde veya camiye bitişik "hücre" ismiyle bilinen mekânlarda ilim tahsili yapıldı. Bölgenin hemen hemen bütün camilerinde bu hizmet yapıldı. Cami bünyesindeki medreseler bir kısmı bağımsız bir kısmı da tasavvuf bağıyla bir şeyhe bağlı olarak eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Bu hizmeti sürdüren önemli şahsiyetler şunlardır: (Bu isimleri zikretmekteki gayemiz, her biri İslâm için bir derya olan bu şahsiyetlerin araştırılması, ilimlerinden istifade edilmesi ve tarih sayfalarında unutulmalarınıdır.) Seyda Mele Muhammed-1 Bercumi, Mele Osman-1 Horosi, Mele Abdurrahman-1 Eyşu, Mele İsa-yı Horosi, Mele Hacı'yı Hizani, Mele Uzeyr-i Kameri, Mele Sıdik-1 Kuştıyani, Mele Muhammed-i Saki, Mele Nurullah-1 Gudişki, Mele Abdussamed-1 Horosi, Mele Fetullah-1 Külati Amudi, Mele Ubeydullah-1 Külati Amudi, Mele Muhammed-1 Izi, Pederim Mele Muhyeddin-1 Kursıncı, Mele Alaaddin-1 Çürüni, Mele Ali-yı Nursi, Mele Abdullah-1 Nursi, Mele Meheme-yı Nursi, Mele Abdulmecit-1 Nursi, Mele Said-1 Pısyani, Mele Cebrail-1 Pısyani, Mele Abdurrahman-1 Hasanpaşa, Mele Nedim-1 Tatargazi, Mele Ali-yı Kasıma Rıza, Şeyh Ali Rıza-yı Palevi, Mele Kasım-1 Dedeli, Mele Abdülbaki Babyani, Mele İhsan-1 Melekendi, Mele Huseyn-1 Kıçık, Mele Yehya-yı Ferhendi, Mele Abdullah-1 Tumuxi, Mele Muhammed-1 Abuzai, Şeyh Abdurrahman-1 Şavori, Mele Muhyeddin-1 Havili, Mele Fahreddin-1 Arnasi, Seyyid Hesen-1 Giriki, Şeyh Abdülkerim Dirşevi, Mahmut Bilge, Mele Abdülhekim-1 Helenzevi, Mele Yehya-yı Nıvili, Şeyh Abdurrahman-1 Aktepe, Mele Ömer-1 Ayni, Mele Ali Ayni, Mele Muhammed-1 Zıvıngi, Şeyh Muşerref-1 Hunuki, Mele Zahır-1 Tendüraki, Mele Reşit Turtupi, Mele Muhammed Sadık Turtupi, Mele Abdullah-1 Dibü, Mele Selim-1 Dadinani, Mele İbrahim-1 İnsusi, Mele Hasan Pışıvangi, Mele Nusreddin Aslan, hayatta olanlar; Mele Remezan-1 Boti, Mele Hüseyin-1 Sisemi, Mele Mahmut Ayaz, Mele İbrahim Sarımurat, Mele Musa Celali Beyazidi, Mele Abdullah Taylan, Mele Mesum Has Kündürüki , Mele Raşit Dindar, Mele Arıf Karakaya, Mele Burhan el-Mucahidi, Mele Bedrettin el-Abbasi, Hafız Taha Tillovi gibi şahsiyetlerdir.

3. Bölge Medreselerinde Eğitim Dili

Yıllardan beri Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde ki medreselerin eğitim dili

“Kürtçe” olmuştur. Seydalar Arapça kitaplardan ders verirken Kürtçeyi kullanmışlardır. Hatta hiç Kürtçe bilmeyen talebeler şark medreselerinde eğitim gördüklerinde Kürtçeyi iyi bir şekilde öğrenmişlerdir. Bunun canlı örnekleri hem Norşin, hem de Oxin medresesinde müşahede edilmiştir. Ayrıca medreselerde neredeyse her ilim dalında Kürtçe eserler yazılmıştır. Örneğin sarf ilminde “Tasrif-a Kurmanci (Kürtçe sarf ilmi)”; nahiv ilminde, “Zuruf, Terkip” Kürtçe yazılmıştır. Aynı şekilde Akide ilminde Mele Halil Siirtî’nin yazmış olduğu nazımlı “Nehcu’l-enam” ve Ahmed-i Hanî’nin Kürtçe sözlüğü “Nubihar” ve “Akide kitabı” nazımla yazılmış eserler arasındadır. Fıkıhta “İrşadü’l-ibad” eseri Kürtçe yazılmış olup tefsir ve siyerde de nazımla yazılmış onlarca eser mevcuttur. Ayrıca diğer ilimlerde nesir ve manzum şeklinde yazılmış çeşitli eserler de olup bu eserler varlığını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda unutmamak lazım ki Kürtçe’nin korunmasında en etkili faktör medreseler olmuştur. Kürtçe, Milli Şef döneminde yıllarca yasaklı olmasına rağmen medreselerde kültür ve edebiyat dili olarak varlığını korumuştur. Medrese ehli, hem dinlerini yaşamada hem de dillerini konuşmada Milli Şefçilerden çokça eziyet görmüş, aklın tasavvur edemeyeceği sıkıntılar ve işkencelerle karşı karşıya kalmışlardır:

Seyday-ı Mele Abdulbari Baleki (v. 2007) bize şu olayı anlatmıştı: İki medrese talebesi -o talebelerden biri seydanın amcasıydı- Oxin’den Bitlis’e geliyorlar. Tağ köyü civarlarına gelirlerken uzaktan jandarmaları görüyorlar. Kendilerini saklamak için çaba sarf ediyorlar. Sonunda bir ceviz ağacının üzerine çıkıp saklanmaya karar veriyorlar. Ağaca çıktıklarında ne görsünler! Korkunç bir siyah yılan ağzını açmış, saldıracak bir halde sesler çıkartıyor. Talebeler şaşırmışlardır. Bir taraftan yılan diğer bir taraftan jandarma... Kendi aralarında şu karara varıyorlar: “Yılan saldırırsa da ısırırsa da onunla baş başa kalalım ki jandarmaların ellerine düşmeyelim; çünkü bu Allah’ın hayvanıdır belki bize merhamet eder.” şeklinde bir karar verip jandarmanın eline geçmektense kendilerini yılanın insafına bırakıyorlar. Bölge halkı ve medreseler sistemden bu derece zulüm ve işkence görmüştür. Buna dair yaşanmış bir olayı daha anlatmak istiyorum: Tatvan’ın Ekindüzü köyünde imamlık yapıyordum; orada güngörmüş ve yaşı da hayli ilerlemiş olan medrese dostu Hacı Osman Ulus (v. 2003) bize bu trajikomik olayı nakletti: Milli şef döneminde Tatvan’ın Tosunlu köyünde imam Arapça ezan okumuş, jandarmalar da bunu uzaktan işitmişler. Köye geldiklerinde ezanı okuyan kim ve nerede olduğunu sormuşlar. Bütün köylülere işkenceden geçirip “Eğer bize kimin ezan okuduğunu söylemezseniz köyü yakacağız.” demişler. Köylüler imamlarına duydukları aşırı saygıdan dolayı onun ismini vermeye yanaşmamışlar. Sonunda İstanbul’da kaldığı için az da olsa Türkçe konuşabilen İsmail adındaki köylüye şu teklifi götürmüşler: “-Ezan okumayı sen üstleneceksin, biz imamımızı jandarmalara asla teslim edemeyiz. Sen

az da olsa Türkçe biliyorsun, kendini savunabilirsin.” İsmail de köylülerin teklifini istemeyerek de olsa kabul etmiş. Jandarmalar İsmail’i çeşitli işkencelerle Reşadiye nahiyesine kadar götürüyorlar. Karakol komutanları o dönemde nahiyeye müdürleriymiş. Müdür İsmail’e soruyor: Neden Arapça ezan okumuşsun? İsmail’de şu cevabı veriyor: “-Müdür Bey, gidin bütün köylülerden ve gördüğünüz her insandan “İsmail hayatında namaz kılmış mıdır?” diye sorun. Eğer ben hayatımda namaz kılmışsam ezanı da ben okumuşum. Senin jandarmaların yalan söylüyorlar. Zorla millete işkence ediyorlar.” Müdür de İsmail’in bu cevabı üzerine kendisini salıveriyor.

4. Sosyal Açından Medreseler

Medreseler bir eğitim öğretim kurumu olduğu gibi huzurlu bir toplumsal hayatın idamesi için de şifa kaynakları olmuşlardır. Medreseler bölgede adliye sarayları gibi çalışır, davalı ve davacılar arasındaki sorunları hal eder, insanların barış içinde yaşamaları için çaba sarf ederler. İnsanların dertleriyle dertlenir, hem dünyevi hem uhrevi işlerinde insanlara rehberlik ederler.

Hatırladığım kadarıyla medreseler sosyal aktivitelerden yoksun değildi. Özellikle düğünlerde sergilenen çeşitli dallardaki piyesler bu aktivitelerden sayılırdı. Bu bağlamda Mahkeme oyununun sergilendiği bir düğünde yapılan rol paylaşımında hâkim, savcı, avukat, şahit, mağdur ve suçlu rollerinin gayet iyi canlandırıldığını hatırlıyorum. Bu oyunu çok beğenmiştim zira bu oyun adaletin ne kadar önem taşıdığını pratik olarak halka gösterdiği gibi halkın hoş vakit geçirmesini de sağlıyordu.

Düğünlerde talebelere mahsus oyun segave (üç adım) oynanır. Kendilerine mahsus *birite* (düğün türküleri) söylenerek halay çekilirdi. Haftalık tatil günlerinde *geşt* (piknik) adı verilen etkinliklerde kıra çıkıp spor yapılır ve eğlenilirdi. Eskiden beri medreselerde *bır* (talebeler iki kısma ayrılır birbirlerini yakalamak için oynanan bir oyun) oynanırdı. Kıl (üç taş: yine talebeler iki kısma ayrılır her tarafta üç taş bırakılır her grup diğer tarafın taşlarını düşürmeye çalışır), cotık (iki ayağı birleşerek hızlı bir şekilde atlama şekli) oyunları da oynanırdı. Geşterde (pikniklerde) ilmi yarışmalar, kaside ve şiir okumaları yapılır; folklor oyunları oynanırdı. Perşembeyi cumaya bağlayan gece hem talebeler için hem köylüler için bir bayram günü gibi beklenirdi. O gece halk da medreseye gelip talebelerden istifade ederek beraberce eğlenirlerdi. Talebeler arasında tatil günlerinde satranç, dama, serez (üç taş), nehber (dokuz taş) oyunları da oynanırdı. Sesi güzel olanlar dini içerikli kasideler, özellikle de Mela-yi Cuzeyri’nin divanı ve halk arasında yaygın olan aşk ve kahramanlık türküleri de söylenirdi. Ayrıca ğurab, gustil (yüzük), ve şah oyunları da medrese oyunlarından sayılır. Demek ki medreseler halkla bütünleşmiş, halka

medeniyet, kültür ve neşe kaynağı olmuştur.

II. Medresede Yetişen Âlimlerin Özellikleri

İslâm Peygamberi'nin varisleri olan âlimler topluma rehberlik eden, dinin anlaşılmasını, Kur'an ve Sünnet ekseninde farklı coğrafyalara yayılmasını sağlayan önemli şahsiyetlerdir. Yine âlimler zamanın değişimi ile birlikte ortaya çıkan durumları algılayıp yorumlama sorumluluğunu da üstlenmişlerdir. Ümmetin hatta insanlığın dertleriyle dertlenmiş, toplum için birer şifa kaynağı olmuşlardır. Âlimler adaleti, fikri, ruhi olgunluğu ve duyarlılığı büyüterek, besleyerek insanın insanlığını ve ruhunu yeniden kazanmasını sağlayanlardır. Âlimler dünyaya tamamıyla sırt çevirmediği gibi bütünüyle dünya ehli de olmazlar. Tüm dünyayı bir vasıta bir emanet olarak görürler. Dünyayı, iyi ve güzeli öğretme yolunda bir araç olarak kullanan âlimin hedefi, bütün insanlığı kurtarmaktır. İnsanı insana abd olmaktan kurtarıp Allah'a kul etmektir. Yine âlimler Allahın rızasına göre yaşamayı amaçlayan dünyayı da rütbeleri de bu doğrultuda düzenlemeye çalışanlardır. Hiçbir maddi karşılık olmadan Allah rızası için ders veren, öğrenci yetiştiren, halkın sorunlarını hal eden kimselerdir.

Âlimler ilimleriyle amel ederler, sünneti seniyeyle titizlikle riayet ederler, istikamet üzere olurlar. İnsanlar, onları gördüklerinde Allah'ı hatırlarlar. Ciddi ve vakurdurlar. Halleri ile meclislerinde bulunanları şüpheden yakine, riyadan ihlasa, enaniyetten alçak gönüllülüğe, düşmanlıktan dostluğa sevk ederler. Sükût etmeyi konuşmaktan daha çok severler. Fiil ve hareketleriyle insanlara tesir ederler. Cedelden, münakaşadan kaçarlar. İnsanlara takvayı ve kalbleriyle iştigal olmayı tavsiye ederler. Fetva hususunda acele etmez ve tedbirlidirler. Sahih kaynaklardan dayanak bulmuşlarsa cevap verirler. Aksi halde "bilmiyorum", demekten kaçınmaz, meseleyi daha iyi bilenlere havale ederler. Sahip oldukları ilmi, emanet bilir; İlme gölge düşürmemek için çaba sarf ederler. Dünyalık olmaz, hayatı iktisat üzere yaşarlar.

Âlimler ihlâslıdır, onun için okur, onun için ders verir, onun için telif ederler. Kuranı Kerimi ve hadisleri re'y ve heva ile yorumlamazlar. Fakihlerin görüşünü iyi bilir, birisine göre amel ederler. Mutlak müçtehit olmayanlar, içtihat yapmazlar. Hapse atılmayı kırbaçlanmayı hatta ölümü göze alırlar. Amma kâfirlerin, zalimlerin, diktatörlerin Kur'an'a, sünnete, şeriate zıt isteklerine boyun eğmezler. İlimleriyle gururlanmazlar, halka örnek olurlar, bir tarikata veyahut cemaate yakın olsalar da asla asabiyete düşmezler. Ümmetin ortak malı olduklarını unutmazlar. Müslümanları bölmezler, birlik ve beraberliği sağlamak için gayret gösterirler. Dolaylı da olsa zulme meyil etmezler. Bu vasıfları taşıyan âlimlerimiz dün olduğu gibi bugün

de yarın da elbette olacaktır ki ümmet yetim kalmasın. Bunu Hazreti Resulullah şöyle dile getiriyor: *Kıyamete kadar ümmetimden bir taife hak üzerinden zail olmazlar.*⁶ Birçok büyük âlime göre bu hadis-i şerifte sözü edilen taife âlimlerdir.

1. Âlimlerin Yetiştirme Ortamları

Âlimler İslâm toplumunda tarihsel süreç içerisinde yetiştirme şekilleri ve ortamları değişik olmuştur. İlk dönemde olduğu gibi camii merkezli halkalar görülmektedir. Bu halkalarla kendi alanında derinleşen, bir ekol hüviyeti kazanan düşünce yapılanmaları oluşmuştur. Basra ekolu, Kufe ekolu ve Medine ekolu en önemlileridir. Sad B. Ebi Vakkas tarafından inşa edilen Kufe camisi bir ibadet mekânı olmakla beraber bir medrese hatta Abdulhalim Cündinin ifadesiyle bir üniversite görevini üstlenmiştir.⁷ Hz. Ömer'in görevlendirmesiyle Kufe'ye yerleşen İbni Mesud mes-citte oturur halka ders verirdi. Aynı gelenek onun halefleri olan El Kame Ennehdi (v. 62), Mesruk b. Ecda (v. 63), Şuayb b. Haris El Kindi (v. 82), Ubeyde b. Amr (v. 92), Esved b. Yezid İbrahim en-Nehai (v. 95), Amir b. Şerahil Eş Şabi (v.104) ve Ebu Hanife'nin hocası Hammad b. Ebu Süleyman (v. 120) ile devam etti. Hammad'dan sonra halkanın başına Ebu Hanife (v. 150) geçti. Basra ekolu ve Medine ekolu de bu doğrultuda ilim hizmetlerini devam ettirmekteydi. Bu gelenek günümüze kadar devam etti. Nitekim hatırladığım kadarıyla doğu ve güney doğu bölgesinde hemen hemen her köyün camisinde de ders verilip talebe yetiştiriliyordu.

2. Âlim ve Aydın Arasındaki Kimlik Farkı

Yaşadığımız yüzyılda âlim ile aydın kimliği üzerinde yaşanan çatışma, açmazlar nedeniyle hem teorik hem pratik hem de siyasi sorunlara sebep olmaktadır. Bazı kimselere göre aydın daha çağdaş ve değişim çizgisi çizerken; âlim ise uhrevi ve gelenekçi bir üslup kullanmaktadır. Hâlbuki böyle bir yakıştırma asla İslâm ile bağdaşmamaktadır. Din, zamanın şartlarına göre hazırlıklı olmayı, zaman ve mekâna göre toplumun dünyevi ve uhrevi gereksinimlerini tedarik etmeyi farz kılar. İslâm dini açık olarak ilim ve bilimin birlikteliğini önerir. İslâm'ın hedefinde hem dünya hem de ahiret mutluluğu olduğundan, dini ve dünyevi ilim ayrımı da Kur'an'ın temel mantığına uygun değildir. Bu birliktelik bozulunca önce zihinlerde din-bilim ayrımı, âlim-aydın kimlik farklılığı ortaya çıktı. Daha sonra da eğitim sistemi ve toplumsal hayattaki medrese mektep çatışması biçiminde tezahür etti. Unutmamak lazım ki İslâm, bilgi ile özdeşleşen bir dinin adıdır. Müminler bilgiyi öğrenmeyi

6 Buhari, *Fethu'l-kadir* (İbn Hacer) s. 3368

7 el-Cüdi, Abdulhalim, *Ebu Hanife Betalu'l-hüriyye ve't-tesamuh fi'l-İslâm*, Daru's-Sa'd, Mısır, s. 48.

de ibadet gibi algılamaktadırlar. Müslümanların tarih boyunca hayattan kopmadan düşünceyle eylemi birlikte öğretmeleri, dini ve dünyevi ayrımı aşarak iki alanı birlikte ele alıp bir eğitim anlayışı ve ulema yaklaşımını benimsemeleri takdire şayandır. Müslümanlar için aklın vahye, vahyin akl-ı selime yabancılaşması düşünülemez.

Hülasa yeni bir başlangıç için ortaya konulacak İslâmi bir eğitim modeli, hem dünyamızı hem de ahretimizi tamir edecektir. Bu bağlamda Müslümanlar hukuk, siyaset, akıl, ahlak ve ekonomiyi bir bütünlük içerisinde değerlendirip İslâmi bir söylem gerçekleştirmelidirler.

Tanzimatçılar ile birlikte eğitim sistemi yeni bir döneme girdi: Medrese ve mektep. Tanzimatçılar batılı fikir ve siyasi değerlerin tesiriyle Osmanlılarda yeni bir toplum inşa etmek istiyorlardı. Osmanlı'nın eğitim sistemini laik, liberal, batı endeksli bir şekle dönüştürmeye çalışıyorlardı. Bu değişim medrese ve mektep ayrımını, dolayısıyla kin ve nefreti meydana getirdi. Zamanla medreseler meşruiyet sıkıntısı yaşadılar. Var olma yok olma mücadelesini verdiler. İşlev ve yöntem olarak da kendilerini yenileyemediler. Medreselerin yerine kurulan ilahiyat fakülteleri içerisinde çok az insan, âlim kimliğine ulaştı. Onlar daha ziyade aydın din hocası sıfatları arasında bocalayıp durdular. Müslüman toplumun taleplerini göremediler. Gündemlerine alamadılar, ümmete derman olamadılar. Zor şartlarda yetişen âlimler ise modernizm başta olmak üzere tarihsel okuyuşu iyi yapamadılar. Genellikle içe kapalı, kendilerine göre radikal bir çizgiyi benimseyip zamanın gereksinimlerine göre hareket edemediler. Bu durumu fark eden asrın müceddidi Said Nursi, devletin idarecilerine müracaat ederek Bitlis, Van ve Diyarbakır'da olmak üzere kendi tabiriyle Ezher Üniversitesi'nin kız kardeşi olan Zehra üniversitelerini kurmak istemiş de bu projelerine onay alamamıştır. Üstad Nursi'nin inşa etmek istediği üniversiteler âlim, aydın ve bilim adamlarının yetişip çıkacakları ilim irfan merkezleri olacaktı. O şöyle haykırıyordu: *"Vidanın ziyası, ulum-i diniyedir. Aklın nuru fünün-i medeniyedir. İkisinin imtizacı ile hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder."*⁸

İslâm düşüncesi ile yoğrulmuş tarih ve kimliğimizi yeniden inşa etmek için, Bediüzzaman modelli medreselerin açılması, âlimlerin varlığı ve bu varlığın yaşadığımız çağ için yapacağı tanımlamalar önem arz eder. Hiç şüphesiz ki âlimler geleceği inşa etmek ve yeniden yaşanabilir bir dünya oluşturmak için vazgeçilmez değerlerdir.

8 Said Nursi, *İçtimai Dersler*, Zehra Yay. İstanbul 2004, s. 41-42.

3. Âlimlerin Yöneticilere Karşı Duruşları ve Toplumdaki Statüleri

Medresede ders verecek kadar ciddi bir bilgi birikimine sahip olan kişiler “seyda” lakabıyla anılırlar. Seydalar yoğun bir şekilde İslâm inancı, İslâm ahlakı ve kısaca Kuran ve sünnetin hayata dair boyutlarını bildiklerinden dolayı İslâm’ı yaşama hassasiyetleri fazladır. Toplumda önderlik ve rehberlik derindedirler. Seydaların toplumdaki itibarları tartışılmazdır. Bölgede zamanla kabileler arasında olan çatışmalarda, köy kavgalarında seydanın gelmesiyle çatışma durur, kavgaya son verildi. Seydalar bölgede tabiri caiz ise namus gibi mukaddes görülürler. Olaylarda kadınlar tülbentlerini açtıklarında nasıl kavga duruyor ise âlimlerin sarığı ve şahsiyeti de o derece toplumun yanında mukaddes görülür. Seydalar daima büyük bir tazim ve saygıyla anılırlar. İnsanlar daima onlara karşı hasbi, kutsi ve derin bir sevgiyi eksik etmezler. Seydalar peygamberlerin varisleri olma cihetiyle taşıdıkları misyon önem arz eder. Varisliğe leke gelmemesi için İmam-ı Azam, Ahmed b. Hanbel, Said Nursi vb. gibi Seydalar her türlü fedakârlığı göstermişler. Korkuyla tanışmadılar, makam ve şöhrete asla meyl etmediler. Yöneticileri uyarmaktan asla korkmadılar.

Bölgemizde âlimlerle ve toplumun yöneticileri arasında gerçekleşmiş olan birkaç olaya işaret edelim.

“Molla Said! Mîran aşireti reisi Mustafa Paşa’ya gidiniz ve kendisini tarik-i hidayete davet ediniz; yaptığı zulümden vazgeçerek namaza ve emr-i marufa müdavim olmasını tavsiye ediniz. Aksi takdirde öldürünüz.”

Molla Said, bu rüyayı görür görmez, hemen tedarikini yaparak Mîran aşiretine doğru Tillo’dan hareket eder, doğruca Mustafa Paşa’nın çadırına girer. Paşa orada bulunmadığından, biraz istirahat eder. Sonra Mustafa Paşa içeri girer. Orada hazır olanların hepsi kıyam ettikleri halde Molla Said yerinden bile kımıldanmaz. Paşanın nazar-ı dikkatini celbedince, aşiret binbaşlarından Fettah Bey’den kim olduğunu sorar. Fettah Bey, meşhur Molla Said olduğunu bildirir. Halbuki Paşa, ulemadan hiç hoşlanmazdı. Şüphesiz bunun üzerine daha fazla kızmış ise de izhar etmemişti. Molla Said’e ne için buraya geldiğini sorunca, Molla Said cevaben:

– Seni hidayete getirmeye geldim. Ya zulmü terk edip namazını kılacaksın veya hut seni öldüreceğim! demesinden paşa hiddetlenerek dışarı çıkar. Biraz dolaştıktan sonra yine çadıra girer ve Molla Said’e ne için geldiğini tekrar sorar. Molla Said:

– Sana söyledim ya.. onun için geldim, der. Mustafa Paşa çadırın direğinde asılı bulunan Said’in kılıcına işaret ederek:

– Bu pis kılıçla mı?

Bediüzzaman:

– Kılıç kesmez, el keser, cevabında bulunur.⁹

Yine Rahmetli pederim anlatıyordu: Seydayi Mele Muhammed Bercümî'nün yanında yeni okumaya başlamıştım. Bercüm Hizan'ın köylerinden olup Gayda'ya yakınlığı 10 km.dir. Seyda Bercüm'de imamlık yapıyor, talebelere ders veriyordu. Sulhettin İNAN sürgünden dönmüş halk onu ziyaret ediyordu. Civar köyler de Bercüm'e gelerek Seydayı önlerine alıp Gayda'ya gitmek isterler. Seyda, talebe ve civardan gelen köylülerle beraber Gayda'nın yolunu tutuyor. Gayda çok kalabalık, bütün Hizan halkı sürgünden dönen Şeyh Sulheddin'i ziyaret ediyorlar. Gayda'ya ulaştığımızda şeyh ailesi bizi karşıladı ve şeyhin bulunduğu divana bizi aldılar. Şeyh âlimlere çok saygılıydı, özellikle Seydamıza ayrı bir muhabbet ve saygı gösteriyordu. İçeri girerken Seydamızı divanın en üst tarafına oturttu. Âdeti üzerine Seydaların bulunduğu divanda onlara hitap ederek onlarla konuşur sohbet ederdi. Sohbet esnasında Seyda'ya hitaben şöyle der: Seyda ben oğlum Abdin ile Kamuran'ı okula gönderdim, bunlar okuyup bilim adamı olacaklar, dedi. Seyda sükût edip cevap vermedi. ikinci ve üçüncü sefer aynı şeyi tekrarlar. Seyda yine sükût eder, dördüncü seferde ise Seyda'ya "Seyda ben sana söylüyorum, çocuklarım mektep okuyarak bilim adamı olacaklar." der. Bunun üzerine Seyda hiddetlenerek; Sülheddin, Sülheddin, senin çocukların dinden uzak iki 'tığa'¹⁰ olacaklar der. Bunun üzerine Sulheddin kıpkırmızı kesilir, divanın bir tarafından diğer bir tarafına gidip gelmeye başlar. Bunun üzerine Seyda ayağa kalkar, Seyda'yla beraber gelen talebeleri ve bütün köylüler de kalkıp divanı terk ederler. Biz çıktıktan sonra Sulheddin bir saat kimseyle konuşmaz, kimse de onunla konuşmaya cesaret etmezdi. Sonunda amcası oğlu Seyyid Abdullah ona der ki "Sulheddin Bey, Seydanın konuşmasına çok mu kızdın?" "Evet çok kızdım." der. Bunun üzerine Seyyid Abdullah ona der ki "Gavs ailesi âlimlerden dolayı bu seviyeye geldi. Gavsın gavslığını da âlimler ispat etti. Eğer âlimler bize küfür etseler de sövseler de biz bu sözleri kendimize şeker gibi kabul etmeliyiz". Bunun üzerine Sulheddin'in rengi açılır, tekrar sohbeta devam eder.

Âlimlerin yeri geldiğinde laflarını esirgemediklerine dair iyi bir örnek daha zikretmek istiyorum: Büyük bir âlim olan Şeyh Abdurrahman Gündüz (Şavuri) Botan yöresinde ikamet eder. Bölgenin ağalarından biri çocuğuyla beraber seydayı ziyaret eder. Ağa hürmetle Seyda'dan çocuğu için dua talep eder; çünkü ağanın çocukları yaşayamayıp, küçük yaşta ölüyorlarmış. Bütün cemaat Seyda'nın dua etmesini

9 Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, Zehra Yay., İstanbul 2004, s. 43-45.

10 Tığa: Ermenicede Ermeni gençlerine verilen addır.

beklerlerken Seyda elini kaldırıp şöyle söyler. “Ey rabbim sen bu çocuğun ruhunu al çünkü bu küçük yaşta vefat ederse hem kendisi için hem babası için hem de insanlar için hayırlı olacak. Kendisi için hayırlı olacak çünkü büyürse babası gibi zalim olacak, cehenneme gidecek; babası için de hayırlıdır, çünkü küçük öldüğü için babasına şefahtçi olacak; insanlar içinde hayırlıdır, onlar da onun zulmünden kurtulmuş olacaklar.” Bunun üzerine ağa şaşkın bir halde kalkar tövbe eder, artık zulüm yapmayacağına söz verir ve tövbesinde devam eder. (Bu olayı Emekli İmam M. Şirin Taş bize anlatmıştır.)

Yine Seydaların bölgede halk üzerinde otorite sahibi olmasının bir delili de Malazgirt’te cereyan eden şu olaydır: Bölgede Hasanan Ağaları sayı bakımından hem çok hem de halk üzerinde söz sahibidirler. Hasanan ağalarından Fetullah Bey, Malazgirt’in Döğnük köyünde ikamet eden, çok akıllı, edepli ve zeki bir şahsiyete sahipti. Rivayetlere göre Sultan Abdulhamit ile çok içli ve dışlıydı. Sultan Abdulhamit bu karakterlerinden dolayı defalarca şunu söylemiştir: ‘Keşke Fetullah Bey, benim oğlum olsaydı.’ Bölgede nam salmış Erzurum’un Karayazı İlçesinin Geveri köyünden Mele Mustafa, ağanın imamlığını yapıyordu. O dönemde her ağa kendisine devrin en önemli âlimlerinden birini imamlık için tutar; O imam hem dini alanda hem de dünyevi işlerde ağaya rehberlik ederdi. Her gün Seyda bütün köylülerle beraber Fetullah Bey’in divanında akşamları bir araya gelir, sohbet eder, cemaatle namaz kılar ve yemek yedikten sonra dağılırlardı. Günlerden bir gün Fetullah Bey Malazgirt’e gider, geceleyin orda kalır ve dönemez. Seyda aynı adet üzerine bütün köylülerle beraber akşamleyin Ağanın divanına giderler. Ağa bulunmadığından ağanın oğlu Sevdin Bey Seydaya fırsat vermeden o gün yapmış olduğu avdan bahseder: Bu gün benim av köpeğim çok marifetliydi çok iyi bir tilki ve bir tavşan tuttu ve sohbeti bu şekilde devam ettirir. Seyda buna çok kızmıştı, evine gitmek için ayağa kalkar, herkes şaşkın bir halde: “Seyda biz daha namaz kılmadık, yemek yemedik, neden gidiyorsun?” diye sorar. Seyda şöyle cevap verir: “Sıvo bir zinciri babasının boynuna takmış, bazen tilkilere bazen de tavşanlara gönderiyor. Böyle bir cemaatte benim yerim yoktur.” Seyda gittikten sonra halk hüznü bir şekilde dağılır. Kimse Seyda’dan sonra divanda kalmaz. Bunun üzerine Sevdin Bey de köyden kaçır, der ki: “Babam gelse beni öldürecek.” Ertesi gün Fetullah Bey köyüne döner, akşamleyin bütün köylüler divanda toplanır, fakat Seyda içlerinde yok. Ağa sorar: Seyda nerede? Köyün ileri gelenleri akşamki Seyda ile Sevdin Bey arasında geçen olayı aktarıyorlar. Seyda çok kızmış evini götürmek için hazırlık yapıyor. Sevdin Bey de köyden kaçmıştır. Bunun üzerine Fetullah Bey bütün köylülerle beraber Seydanın evine gidiyorlar. Fetullah Bey defalarca özür diler, Seydanın elini öper; fakat Seyda evini mutlaka götüreceğini söyler. Bunun üzerine Fetullah Bey köylülerle beraber döner hanımını tekrar Seydanın evine gönderir. Seydanın gitme-

mesi için ricada bulunur. Seyda da bunun için gitmekten vazgeçer ve bu şartı koşar: Sıvo altı ay köye gelmeyecek. Bunun üzerine Fetullah Bey tekrar Seydanın evine gider, Seydanın şartını kabul eder, olay bu şekilde sonuçlanır. (Bu olayı emekli imam M. Mustafa Yılmaz ve M. Kemal Yıldız tarafından bize aktarmışlardır.)

Sonuç ve Öneriler

Yeryüzünde Allahın halifesi olan insanoğlu peygamberlerle kulluk vazifelerini yerine getirmiş, kendini ve rabbini bilmiştir. İlahi emirleri ifa etme yolculuğunda en büyük rehber olan Peygamberler de kendilerine varis olarak âlimleri seçmiştir. Âlimler de insanlığa rehber olmuş ve insanları bütün zararlı şeylerden muhafaza etmek için çaba sarf etmişlerdir.

Âlimlerin yetiştiği ilk medrese Mekke'de Daru'l-Erkam, Medine de ise Suffe mektebi olmuştur. Nizamiye medreseleri, Beytü'l-hikme, Endülüs tecrübesi ve diğer medreselerle bu silsile günümüze kadar gelmiştir.

Tarih içerisinde ilim tahsil merkezleri genelde camiler olmakla beraber, İslâm coğrafyasında müstakil medreseler de inşa edilmiştir. Özellikle camilerdeki ilim halkaları günümüze kadar devam ede gelmiştir. Doğu ve güneydoğudaki ilim mirası bunun en canlı örneğidir.

Medreseler, son asırda ölüm kalım mücadelesi vermekle beraber en zor şartlarda ve yerin altında kendilerini muhafaza etmişlerdir. Her ne kadar iç ve dış aktörlerin siyasi baskılarıyla muhteva yönünden zayıflatılmış olsalar da halen varlığını devam ettiren medreseler de mevcuttur.

Ümmet hatta insanlık, fikri ve ruhi olgunluklarını medreselerden çıkan Âlimlere borçludur. Âlimlerin yetiştiği bu medreseleri zamanın gereksinimlerine göre genişletmek, olgunlaştırmak, idamesi için çaba sarf etmek Müslümanların en önemli görevlerindedir. Ayrıca hem devlet hem de STK'lar bu hususta medreselerden desteklerini esirgememelidir. Zira medreseler de okullar gibi toplumun eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Medreseler kendi aralarında birtakım liyakat sınavları düzenlemeli ve bu sınavlarda başarılı olan talebeler, en az ilahiyat mezunlarıyla denk sayılmalı ve bu talebelere yüksek lisans, doktora ve diğer akademik unvanların yolu da açılmalıdır. Ayrıca medreseden mezun olmuş ve ilimleriyle ün yapmış âlimleri ve eserlerini araştırmak için ilmi bir komisyon acilen oluşturulmalıdır.

Yüce Allah, kâinatı okumayı emretmiştir. Bu bağlamda ilmin ve bilimin gerektirdiği her şeyi İslâm'ın bir emri olarak kabul etmeliyiz. Nitekim ilim, Resulullah'ın tabiriyle hikmetle müsemma olup Müslüman'ın yitik malı olarak telakki edilmiştir. Bunun için her âlim aydın; her aydın da âlim olmalıdır. Âlim ve aydın farkı misyonerler tarafından bilinçli bir şekilde çıkartılmış, bu fark Müslümanlara yakıştırılmak istenmiştir. Bazı Müslümanlar bu yakıştırmanın farkına varmadan kabullenmişlerdir. Bediüzzaman Sait Nursi yüzyıl önce bunu fark etmiş, reçete olarak da Zehra üniversitelerini kurmak istemiştir. Maalesef zamanın idarecileri kendilerine cevap vermemiş, dertlerine derman olamamışlardır. Bu tarihi eksikliği bir an önce ortadan kaldırmak için Üstad Nursi modellen medreselerin açılması elzemdir. Çünkü geleceğimizi inşa etmek ve yeniden yaşanabilir bir dünya oluşturmak, kısacası her iki dareynde mutlu olmak ancak medreselerden çıkan âlimlerle mümkün olur.

Medreseler toplum için her alanda çözüm kaynağı olmuş, eğitim öğretim ile birlikte barışın sağlanması, sosyal aktivitelerin gerçekleşmesinde de ciddi rol almışlardır. Meşru bir kültür ve sanatın gerçekleşmesinde de ön ayak olmuşlardır.

Medreselerde yetişen seydaların halk arasında itibarları tartışılmazdır. Toplumdaki bütün sıkıntıları gidermede, topluma rehberlik ve önderlik etmede yine kendileri olmuşlardır. Yöneticilerden, ağalardan korkmayıp hakkı tebliğ etmekten de geri kalmamışlardır. Hatta tarihte korku nedir bilmeyen nice âlimler mevcuttur.

Yıllardan beri bölgedeki medreselerde eğitim dili Kürtçe olmuştur. Bütün âlimler ders verirken Kürtçeyi kullanmışlardır. Medrese ehli hem dinlerinden hem de dillerinden milli şef döneminde akla hayale gelmeyen işkencelerle karşılaşmışlardır. Hâlbuki Kur-anı-ı Kerim ırk ve dil farklılığını zenginlik sayar. *“Göklerin ve yerin yaratılması dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır.”*¹¹ Hazreti Peygamberimiz de bir hadis-i şeriflerinde *“Kim bilerek babasını inkâr edip başkasının oğlu olduğunu iddia ederse cehennemliktir.”*¹² buyurmaktadır. Bu bağlamda başkasının babasını inkâr etmek hele hele kendisini yok saymak daha da tehlikelidir. Hem de bilinmektedir ki her peygamber gönderildiği kavmin dilini kullanmıştır. Dil düşüncenin köprüsü ve anahtarıdır. Sait Nursi'nin de dil hakkındaki şu tespitleri çok manidardır: *“İnsanda kaderin sikkesi lisandır. İnsaniyetin sureti ise sahife-i lisanda nakş-ı beyan tersim ediyor. Lisan-ı maderzâde ise tabii olduğundan elfaz davet etmeksizin zihne geliyor.”*¹³

11 Rum 30/22.

12 Buhari, *Sahih* “feraid”, s. 29.

13 Said Nursî, *İctimaî Dersler*, Zehra Yay., İstanbul 2004, s. 191.

Bunlardan açıkça anlaşılıyor ki dilin önündeki bütün engeller kaldırılmalıdır. Herkes kendi diliyle eğitimini yapmalıdır. İslâm'ın emri de budur. Hiç şüphesiz ki bütün sorunların çözümü, adaletin gerçekleştirilmesi, kimliklerin güvence altına alınması, kavimler arasındaki eşitliğin sağlanması ancak ve ancak İslâm'la olur. Herkes Kur'an'a dönmek zorundadır. İnsanlığın ve memleketimizin kurtuluşu da bu doğrultuda olacaktır. Yüce Rabbimiz bizleri Kur'an nuruyla, Peygamberin sünnetiyle ihya edip yaşayanlardan eylesin. İlme hizmet eden âlimlerin yolunda yürüyenlerden eylesin. Bizleri daha nice ilmi ihtifallere ulaştırmayı nasip ve müyesser eylesin.

Kaynakça

el-Cüнди, Abdulhalim, *Ebu Hanife Betalu'l-hüriyye ve't-tesamuh fi'l-İslâm*, Daru's-Sa'd, Mısır.

Çiçek, M. Halil, *Bilge Adamlar Dergisi* (Söyleşi), sayı 28

Ebu Halil, Şevki, *İslâm Ve Dünya Medeniyetler Tarihi*, (çev. Abdulhadi Timurtaş), Bilge Adam Yay., Van 2005.

Ergene, Enes, *Geleneğin Modern Çağa Tanıklığı*, Yeni Akademi Yay. İstanbul 2005.

İbn Hacer, *Fethu'l-kadir*.

İbn-i Mace, *Sünen* (mukaddime nr. 329).

Nursi, Said, *İçtimai Dersler*, Zehra Yay. İstanbul 2004.

-----, *Tarihçe-i Hayat*, Zehra Yay., İstanbul, 2004.